

Ladislav Babić

Demaskiranje raskrinkavanja

Demaskiranje čega? Teksta „*Četiri uobičajena mita o kapitalizmu*“ ([original](#)) autora [Jamesa Davenporta](#), objavljenog pred nešto više od dvije godine, u kojemu kao raskrinkava mitove o kapitalizmu. Preporučljivo je prije nastavka pročitati profesorov članak, koji se žali na nedostatak „*razumijevanja kapitalizma kod većine studenata*“, što moguće naprsto znači da su studenti praktičnim spoznajama prerasli njegova teorijska tumačenja. Ispod originalnih *Davenportovih* podnaslova je skidanje maske s njegovih kritika navodnih mitova o kapitalizmu. Pa, krenimo!

Mit 1: Kapitalizam je „stvoren“

Zaista, nitko pri svijesti ne tvrdi da je kapitalizam (isključivo) stvoren, već je nastao kao posljedica evolucije proizvodnih snaga, uključujući interakciju ljudi („*tržišta izrastaju iz naših ljudskih kvaliteta*“). Koliko je ljudska kvaliteta djelovala prilikom prvojne akumulacije kapitala, i dali se ta vrsta „*kvalitete*“ smije pripisati en masse ljudima, ili je samo „*vlasništvo*“ pojedinačnih probisvjeta koji su pljačkom osiromašili ljudski rod na račun svojega nemoralnog bogaćenja, drugo je pitanje. A sada ih kojekakvi profesori dižu u nebesa, nemajući pretjerane empatije za žrtve tog nasilja. Zašto i bi, kad su to već samo hrpe davno istrunulih kostiju, a pojedina tumačenja ne proizlaze iz perspektive cjeline, nego iz sadašnjih posljedica primarne pljačke po živuće ljude. Daklem je kapitalizam nastao *sinergijom* evolucije i djelovanja ljudi, pa je u tom smislu on i „*stvoren*“. Sem ako profesor ne misli da ljudi djeluju kao lutke na koncu, bez vlastite volje! Njegovi pak su tvorci objektivno ipak mnogo realniji od „*stvoritelja*“ svijeta.

Mit 2: Kapitalizam stvara siromaštvo

Kapitalizam nije tek sustav desetak najrazvijenijih zemalja, već ga imaju i najsilnije države svijeta. Navodno obaranje ovog „mita“ ne uzima u obzir cijenu koja se plaća za razvoj, a ona nije novčana već su to ljudi. Ne mora se dalje ići od bivše Jugoslavije. Pljačka društvenog bogatstva osiromašila je gro ljudi (svatko tko tvrdi suprotno nije doli budala) na račun obogaćenja manjine pljačkaša. Pa, ako i posljedica te pljačke bude u doglednoj budućnosti razvoj i statističko bogaćenje cjeline, što je sa žrtvama banditizma? Otpisane su, nitko o njima ne vodi računa zarad manjka vlastite humanističke etika i morala. Jer, jasna je socijaldarvinistička poruka: tko jači taj kvači, a što bi lavovi brinuli o vlastitom prirodnom plijenu! Alegorizirajmo takav način razmišljanja: *Da je Hitler uspio istrijebiti Židove, danas Palestinci ne bi imali problema s njima, i iz zamišljene njihove ekonomističke perspektive autora teksta – „no problems“, idemo dalje!* Zar ne? Marx i Engels nisu pokrenuli frontalni napad na kapitalizam (uspust, priznajući mu mnoge povijesne zasluge) zarad tržišnih razloga, već isključivo zbog onih etičkih po cijeli ljudski rod. Jer, raspodjela profita u stvaranju kojega učestvuje cijelo čovječanstvo, prvenstveno je moralna, a tek potom tržišna kategorija. Ali, što o tome znaju ekonomisti, autistični fahidioti, uronjeni u struku bez svijesti o stvarnim posljedicama ekonomije po prošle, sadašnje i buduće naraštaje. Kapitalizam je izopazio praktičnu etiku ljudskog roda, dovevši do stanja neprihvatljive, neravnomjerne raspodjele bogatstva među državama (ogromnim dijelom posljedica imperialističkog kolonijalizma danas najrazvijenih) i pojedincima. O tome svjedoče sve statistike, ali je problem autora nalik Davenportu, što oni stvari sagledavaju isključivo kroz statistiku. Statistika je prosječni pokazatelj (točnije, pokazatelj prosječnog stanja stvari), ali je daleko od humanizma – to je samo znanstvena metoda, a humanizam se iskazuje praktičnom primjenom statističkih spoznaja u korist baš svakog člana ljudskog roda.

Mit 3: Kapitalizam se odnosi na kapital

Kretanje za „*vlastitim interesima na tržištu*“, i to označiti kao „*fundamentalnu osnovu kapitalizma*“ (eufemizira li se to *profit – da se Vlasi ne dosjete* – „*vlastitim interesima na tržištu*“?), još k tome atribuirajući sintagmom „*ljudska sloboda*“, je ili totalno sljepilo ili perfidni pokušaj pravdanja kapitalizma. To je naprosto prihvaćanje najsirovijeg socijaldarvinističkog pogleda na društvo, u kojem ljudi poput predatora kreću u lov za komadima mesa. „*Vlastiti interesi*“ su različiti od čovjeka do čovjeka, i oni su motivirajući faktor njegove djelatnosti. Primarni interes naučnika je potraga za znanjem, koje - *vlastitim trudom i sredstvima na raspolaganju* - crpi proučavanjem prirode ili društva. Umjetnikovi i literatovi su interesi svjetovi mašte, kojom iskazuje svoj odnos i shvaćanje svijeta oko sebe. Ako je kapitalistov primarni interes profit, odakle ga on može izvlačiti? Samo koristeći tuđi rad, da zadovolji svoj „*interes*“ (bez tuđeg rada on je „*impotentan*“), u kapitalizmu legalno otimajući neprimjereni dio viška vrijednosti od onih koji žele samo pristojno, ljudski živjeti od vlastitog rada. Nikad se uz umjetnika ili znanstvenika ne veže atribut eksploracije, jer ona uglavnom nije immanentna ni njihovom karakteru, niti djelatnosti kojom se bave. U osnovi, niti profesionalni sportaši nisu eksploratori, jer samo primaju plaću (neprimjerenu, doduše) od vlasnika (kluba, menadžera) kojemu ostvaruju dobit, a opravdanost toga nije dovoljno promatrati unutar staleža kojem pripadaju, već u odnosu na cijelokupno radno stanovništvo (države ili svijeta, ovisno od kontekstualnog promatranja stvari). No, već i unutar kapitalizma javljaju se glasovi o potrebi ograničenja njihovih basnoslovnih primanja. Pogrešno je to smatrati dokazom morala poslodavaca, već su prije svega zabrinuti za vlastitu dobit (što iz ličnih, a što iz razloga održivosti sistema). Individualac – primjerice, slikar – koji ponudi proizvod ostvaren isključivo vlastitim snagama po ma kojoj cijeni, ne može se smatrati eksploratorom, jer će je odrediti (moguće povećati ili smanjiti) prema potražnji, ali krivo je to razdvojiti od kapitalističkog iskorištavanja u cjelini. Naime, posljedica toga je naprosto sposobnost da si neki mogu priuštiti *Picassa*, a drugi ni sanjati o tome. „*Picasso*“ jednostavno koristi atavizam krajnje sebičnosti koji u vrsti još nije odumro, ali ne iskorištava nikoga doli potrebu bogatuna za vlastitim dokazivanjem, ili ulaganjem u „*vrijednosti*“. Navodnici su tu tek da se naglasi kako se ne radi o novčanim vrijednostima per se, koje treba razlikovati od umjetničke vrijednosti djela. *Van Goghova* slika koju za života nije uspio prodati, do danas kad postiže milijunska cijena nije ni zericu promijenila umjetničku vrijednost! Bistrijima je to dobar primjer da razmisle kako kapitalizam izopačuje i sam pojam vrijednosti (proizvoda, čovjeka, naprosto sve pretvarajući u robu i svodeći na novčanu vrijednost), a u tome učestvuju svi koji su shvatili da treba

plesati kako sistem traži, ali su vrlo daleko od shvaćanja zbiljskih humanističkih vrednota. Što ih baš previše ni ne zabrinjava. Kapitalizam sa svojom aksiomatikom odlično rezonira s najgorim djelovima ljudskih karaktera

Nitko nikada (pa ni Marx) nije dovodio u pitanje potrebu kapitala za razvoj svakog društva, ali se pojmom kapital često označava sistem nezajažljive upotrebe novčanih sredstava u korist vlastitih ciljeva, sekundarna posljedica kojih je eventualni boljitet društva (dali tu spadaju i zagađenja tla, voda i zraka, klimatske promjene i slične „*dobiti*“ sviju nas, ili je to naprsto posljedica suženog pogleda stvaratelja profita i njihovih branitelja davenportovskog tipa?). Dakle, nije stvar u kapitalu, niti u profitu, već – u načinu njihove upotrebe! *Schumpeterova* sintagma ljudske „*slobode*“ kao „*kreativne destrukcije*“ ozbiljnije bi se mogla shvatiti tek, ne kao zamjena staroga novim, prelaženjima u novi razvojni kvalitet, već kad bi cjelovito sagledavala cijenu (rekoh već, ljudske živote) utkanu u takav napredak. Ali, *progress ago everything*, tko jebe ljudske kosti posijane na tom putu? Usprkos od davnina ponavljanju floskuli o „*čovjeku kao najvećem bogatstvu*“, ne samo da ga se lako odričemo, nego gradimo sistem koji ga olako eliminira kao prepreku stvarno promoviranom „*bogatstvu*“ – bogaćenju „*snalažljivih*“ pojedinaca, pravdanim sekundarnim rastom standarda društva. To manjem što ste bliži marginama sustava.

Mit 4: Kapitalizam stvara „pobjednike“ i „gubitnike“

Priznaje se da kapitalizam stvara „*pobjednike*“ i „*gubitnike*“, ali se to prihvata kao normalno stanje za sve vrste ekonomija (od kojih kapital odbacuje sve koje nisu isključivo orijentirane prema nikad postojećem, navodno „*slobodnom tržištu*“ i njegovim „*zakonitostima*“), a to se opet pravda bogaćenjem društva u cjelini, ne obazirući se na čuveni komentar statističkih rezultata: da mada u prosjeku jedemo sarmu, neki se slade mesom a drugi samo zeljem. Ali, zagovornike kapitala to niti ne zanima. Konstatacija: „*Prosta činjenica je da danas čak i najsromasniji moderni Amerikanac na raspolaganju ima više dobara i usluga nego što su kraljevi i kraljice imali samo dva stoljeća ranije*“, je sprdačija sa ljudskim razumom, a moguće i dijagnoza razuma autora i njegovog sagledavanja stanja američkog društva i najsromasnijih mu članova:

"Sada 43 milijuna ljudi u Sjedinjenim Državama živi ispod granice siromaštva, dvostruko više nego prije pedeset godina. 1,5 milijuna djece je beskućnika, tri puta više nego tijekom Velike depresije 1930-ih. Cijele obitelji bacaju se s jednog mjesta na drugo da rade nestabilne poslove koji im jedva omogućuju

preživljavanje. U povjesno siromašnoj Apalačkoj rudarskoj regiji ljudi se oslanjaju na bonove za hranu. U Los Angelesu se drastično povećao broj beskućnika. U najsistemašnjim četvrtima udruge nude male drvene kolibe onima koji više nemaju krov."

Prilično je čudno da, obrazlažući ekonomsko stanje „*najsiromašnijeg modernog Amerikanca*“, autor ne zazire od (neutemeljene) povjesne perspektive, ali ne i kada bi mu to pomoglo razumjeti temelje kapitalizma. Pitanje „*dugoročnog pobjednika*“ („*dugoročno gledano zapravo svi mi pobjedujemo*“) pitanje je shvaćanja „*dugog*“ roka i „*pobjednika*“. Netko percipira stvari u cjelovitom povjesnom kontekstu, a netko proizvoljno bira početak sagledavanja stvari. Dugoročno su navodno pobjednici svi koji su preživjeli rat; i oni koji su se obogatili ratnim profiterstvom, i oni koji su jedva izvukli živu glavu, jelte?

Treba nam bolje obrazovanje

Obrazovanje je svakako jedan od najvažnijih elemenata prosvjećivanja masa, a prije svega, umjesto čisto formalnog usvajanja znanja i vještina, pripremanja na objektivno i nezavisno od bilo kakvih pritisaka (sem pritiska traženja istine, akoli to tragatelji za njom uopće smatraju pritiskom, a oni indiferentni moguće ni ne shvaćaju da tako nešto postoji) razmišljanje. No, obrazovanje kapitalističkog tipa (sa sve većim zanemarivanjem odgoja i društvenih znanosti) koje naprosto priprema radnika za uskakivanje u tekuću traku kapitalističkih odnosa u proizvodnji, i stvaranju viška vrijednosti prvenstveno za individualne ili korporativne vlasnike, u stroj koji melje radnike - malo što znači u sagledavanju cjelovite, prostorno vremenske stvarnosti.

Prirodni zakoni, ali i sistemi ljudskih znanja poput nauke, mogu biti dobra, ali ograničena analogija pri razmatranju ljudskih društava. Socijaldarvinizam stavlja naglasak na konkurenčiju, uglavnom preferirajući „*pobjednike*“, praktično zanemarujući humanističku komponentu (kao najvažniju!) odnosa među ljudima, a zašto je tome tako može nas poučiti povijest znanosti. Pojedina znanstvena disciplina sa svojim aksiomima (a ima ih i kapitalizam: *profit, slobodno tržište, neograničena lična inicijativa,...*) kad-tad zađe u čorsokak, i postaje posve nemoćna u dalnjem propitivanju istine, čega najčešće nisu svijesni ni njeni korifeji. Zadržimo se na granicama razvoja discipline, iz čega bi mnogo mogli naučiti vjernički promicatelji kapitalizma kao neograničenog sustava, upravo u trenucima kad on najvećom svojom zloslutnošću pokazuje približavanje krajnjim granicama. Bulumenta najviđenijih fizičara zalud je pokušavala temeljem aksioma klasične fizike protumačiti prirodne pojave koje su se uporno protivile njihovim modelima. U okvirima čije granice oni nisu bili sposobni uvidjeti, sve je funkcionalo kao urica, ali... Potreban je bio iskorak nestandardnih teoretičara, *Plancka, Einsteina, Bohra* i sličnih, da se uvide ograničenja starih, i postave novi aksiomi temeljem kojih se uspješno objašnjavala šira stvarnost. Kapitalistički ekonomisti, ograničeni školovanjem baziranom na podršci sustavu u kojem žive, nesposobni su uvidjeti potrebu za novim načelima društvenog i ekonomskog razvoja, mada ih zbivanja na to neumoljivo upozoravaju. Neravnomjernu raspodjelu planetarnog i radom stečenog bogatstva, zagađivanje prirode, nestanak resursa i biljnih te životinjski vrsta, klimatske promjene, demografska eksplozija i slično – uz sve posljedične popratne pojave koje to izaziva – kapitalizam nije sposoban riješiti, izuzev postavljanja parcijalnih ograničenja, a sve u svrhu očuvanja sistema koji je doveo do toga. Oni su nesposobni razmatrati društvo temeljem novih, rastućem humanizmu epohe (mada to nije baš tako eksplicitno uočljivo) prilagođenih aksioma, porijeklo kojih moramo tražiti još od *Marxovih* vremena, a još općenitije – od prvih propitivanja umnih ljudi o značenju ljudskosti. Heliocentrizam, darvinizam, teorija evolucije, kvantni pogledi i drugi znanstveni prodori nisu prekonoć prihvaćeni, i svi su oni imali protivnike među najviđenijim naučnicima, a da ne govorimo o vjerski zatucanim gomilama koje znanost baš pretjerano ne shvaćaju.

Što onda reći o nadilaženju starog sustava društvenih vrijednosti, koje do poslijednje kapi krvi (prečesto sasvim realne) žestoko brane ponajveći individualni i korporativni zavisnici vlastite neumjerenosti i promatranja stvarnosti kroz naočale profita - podržani svitom plaćenih jataka manje neumjerenih u vlastitom koristoljublju, ali podjenako zadrtih u promociji sustava koji im to omogućava - negoli da će pobjeda novih vrijednosti vrlo moguće doći kroz humanistima neželjene načine. No, jeli moguće pijancu rastumačiti da je pijan, da pripazi na svoje ponašanje, drukčije negoli ga poslati na otrežnjenje?

17.11.2020.g.

PR
DIOGEN pro kultura
<http://www.diogenpro.com>